

Filosofie a theologie (F): Filosofický význam jedinečnosti

Ladislav Hejdánek

This is a part of the original document:

[1990.1 \(pokračování v novém sešitu\) \(strojopis\)](#)

jedná se o část původního dokumentu:

[1990.1 \(pokračování v novém sešitu\) \(strojopis\)](#)

◆ myšlenkový deník – záznam, česky, vznik: 30. 12. 1990

◆ philosophical diary – record, Czech, origin: 30. 12. 1990

Filosofie a theologie (F): Filosofický význam jedinečnosti

Příprava na 3. 1. 1991

90/176 – 90/178

901230

- 01 Naposledy jsme si ukázali, jak myšlenka jedinečné osobnosti není řeckého původu, ale jak je založena už ve starém Izraeli a do evropského myšlení vnesena zejména křesťanstvím. Rozhodující skutečností tu byla vnitřní nutnost vybudování zcela nového pojetí člověka v rámci christologie. Myšlenka „Syna božího“ sama o sobě nebyla rozhodující, nýbrž to, že se Bůh stal člověkem doopravdy, ne tak, že by na sebe vzal jen lidskou podobu, vzezření, ale zůstal přitom Bohem, a tedy nikoliv člověkem.
- 02 Dogmaticky vyústila zmíněná myšlenka ve formulaci „vere Deus, vere homo“. To muselo vést k promyšlení toho, co je vlastně opravdový člověk. V rámci theologie, konkrétně christologie, se ustavila – a to nikoliv náhodně, nýbrž z vnitřní nutnosti – antropologie, tj. theologická antropologie. Ta ovlivňovala pochopitelně také filosofii, a dokonce i v nové době, kdy se filosofie začala rozhodujícím způsobem emancipovat z theologické dominance. Protože se však v té době filosofie opírala především o přírodní vědy a zároveň se v nejednom ohledu vracela ke starým Řekům (navzdory odklonu od aristotelismu), téma jedinečnosti a nezaměnitelnosti lidské bytosti zůstávalo nadlouho tématem vysloveně theologickým.
- 03 Bylo nutně jen otázkou času, kdy pronikne myšlenka jedinečnosti také do filosofie, a dokonce do vědy. Nebudeme dějiny této světodějně proměny sledovat a popisovat. Zůstaneme jen u toho, že myšlenka jedinečnosti je původně vlastně protifilosofická, protože protiřecká. Vynález pojmů a pojmového myšlení znamenal orientaci na obecné, tj. na to, co může být pojmem pojato a pojímáno. Takto musí být chápáno Parmenidovo slovo, že „myslet a být je totéž“: co nelze myslet, to doopravdy není, přinejmenším to není podstatné. Naproti tomu to, co lze takto myslet, to nutně také jest. Vedle zl. B 2 (a 3) – viz nahoře – je tu ještě zl. B 7 (a 8): toutéž věcí je myslet a myslet, že jest (Svoboda, s. 56 a 58).
- 04 Měla-li si filosofie (a věda) osvojit myšlenku, že jedinečnost může být někdy podstatná, tj. významná, důležitá, musela se vnitřně přeorientovat, proměnit. To ostatně souvisí také s filosofickým vztahem k času a k dějinám. V tom všem došlo k hlubokým reformám a rekonstrukcím atd., které ostatně nejsou ještě dovedeny do konce. Bylo to působením křesťanství a zejména theologie, že tyto změny byly vyvolány.
- 05 Jestliže dnes astrofyzikální kosmologové mluví o singularitách, jestliže si ekologové uvědomují jedinečnost tropických deštných pralesů a nevratnost jejich eventuelní likvidace, jestliže evolucionisté chápou jedinečnost takových přírodních „vynálezů“, jako je placenta – a jestliže historici umění nebo filie atd. nahlíží jedinečnost a nezaměnitelnost některých postav umělců nebo myslitelů atd., pak si musíme být vědomi toho, že cestu tu otevřelo křesťanství, usilující o postižení jedinečnosti a neopakovatelnosti Ježíšovy osobnosti, jeho díla a učení a jeho smrti na kříži. Zde totiž nešlo o mýtus, nýbrž o zlomení mýtu a každé mytičnosti.
- 06 Co vlastně znamená myšlenka jedinečnosti, která má velký, i když neopakovatelný význam, pro filosofické myšlení a jeho pojmový aparát? Nyní poněkud vybočíme z hlavního tématu, jímž je vztah mezi filosofií a theologií. Musíme tak učinit, protože jsme se dostali k otázce technické, která však má značný dosah pro náš problém. Musíme totiž nejprve odlišit nedějinný a dějinný typ jedinečnosti. Jedinečné je to, co je nové, tj. ještě

se (přínejmenším v daném kontextu, ale eventuálně vůbec) nevyskytovalo a ani v budoucnosti se s největší pravděpodobností nevyskytne. Na první pohled tento výměr vypadá dostatečně, ale dostatečný není.

- 07 Předpokládejme, že dva body se pohybují stejnou rychlostí po dvou různých kružnicích, jejichž poloměry jsou k sobě v poměru vyjádřitelném iracionálním číslem a jejichž středy jsou od sebe vzdáleny o něco více, než činí součet jejich poloměrů, a mají pevné místo v souřadnicovém systému. Potom vzájemné postavení obou bodů v onom systému se nebude nikdy opakovat, takže každé postavení bude jedinečné.
- 08 Tomuto druhu jedinečnosti můžeme právem říci falešná jedinečnost, neboť nemá žádný zvláštní význam, je časově i vzhledem k předcházejícím i následujícím jedinečným stavům inertní, je s nimi spjat jen formálně, ale není s nimi sjednocen vnitřně. Novost každé sestavy je pouze zdánlivá, nepředstavuje skutečně žádný nový prvek v systému, není překročením toho, co tu už bylo, nezakládá novou linii, novou tradici dění.
- 09 Jeans kdysi uvedl příklad s týmem opic, které by byly schopny po milióny a miliardy let nahodile Źukat do psacího stroje. Jeans napsal, že stačí, aby opice psaly nahodile dostatečně dlouho, aby bylo zajištěno, že někde v těch popsaných papírech budou všechny Shakespearovy sonety. Proti tomuto příkladu lze vznést závažné námitky. Předně musíme trvat na tom, že nahodile napsaný sonet není sonet, není vůbec báseň a že báseň sama spočívá v něčem jiném než v jistém pořadí seřazených nějakých znacích (písmenech). Zejména však neexistuje způsob, jak příslušné sonety (nebo i jen jediný sonet) v té obrovské záplavě nesmyslně natláskaných „textů“ najít. Dokonce ani nejvýkonnější počítač by nám ten sonet nemohl vyhodit na obrazovku, pokud bychom mu předem nedali potřebné instrukce, přesněji, pokud bychom mu ten sonet celý nedali do paměti a pak teprve ho nechali, aby jej v onom chaosu hledal. Bez toho by „jedinečnost“ stránky s příslušným sonetem byla téhož charakteru jako jedinečnost kterékoliv jiné, naprosto absurdní stránky.
- 10 Příklady měly sloužit jen k demonstraci toho, že problém jedinečnosti nelze formalizovat, aniž by byl redukován na něco, co nás vůbec nezajímá. Malé dítě nemůže jedinečnost vůbec poznat, ba ani zaregistrovat. Abyste poznali jedinečnost a její význam, její cenu, musíte mít rozsáhlé zkušenosti, vnímavost kultivovanou a sami být s to překročit své vlastní návyky a zvyklosti. Jen člověk schopný vidět a respektovat jedinečnost druhého má smysl pro jedinečnost vlastní; a pouze člověk, který si je vědom své jedinečnosti, ocení jedinečnost toho druhého.
- 11 Ovšem není tu přece jenom pouhá symetrie: tak jako se dítě naučí mluvit jen ve vztahu k druhým, kteří na ně promlouvají, tak se člověk stává jedinečnou bytostí v tom hlubším smyslu pouze tváří v tvář jedinečnosti, která se mu otevírá a přichází k němu, vychází mu vstříc. Na tomto místě musíme provést ještě druhou korekturu. Je totiž rozdíl mezi tím, jak je jedinečná např. každá živá bytost a jak je jedinečný člověk. Mnohá zvířata a mnozí ptáci si brzo po narození vtisknou podobu své matky nebo svých rodičů (a může tu dojít k omylům). To je důkazem vnímavosti vůči jedinečnosti i na úrovni předlidské (podobně tomu je u partnerů ať už dočasných, nebo celoživotních – divoké husy aj.). Individuálnost a zvláštnost je všeobecně rozšířena; nelze vyloučit, že i mezi atomy nebo elementárními částicemi (event. kvanty) jsou individuální rozdíly. To nás vede k dvojí konsekvenci.
- 12 Především individuálnost a jedinečnost není pouhým subjektivním dojmem, nýbrž takřikajíc „realitou“. Proto se musíme tázat po tom, co ji umožňuje a zakládá. Kdysi tomu říkali filosofové „*principium individuationis*“. A potom, za druhé, subjektivita, přesněji vědomí a vědomí sebe, je místem, kde se individuálnost a jedinečnost nejenom

uvědomuje a stává se tak uvědoměnou jedinečností, nýbrž kde se taková jedinečnost kumuluje, stupňuje, ba kde je zakládána nová, intenzivnější, kvalitnější jedinečnost skutečná, tedy již mimo rámec vědomí sahající. Vědomí se tak stává **m**ědiem pro umocňující se jedinečnost (lidskou).

- 13 Všechno se zdá nasvědčovat tomu, že v tomto světě můžeme konstatovat nejenom samotnou individuálnost a jedinečnost, ale přímo tendenci k individuálnosti a jedinečnosti a k jejich stupňování až k ustavení osobnosti a osobitosti. Problém tedy nemůže být uspokojivě řešen poukazem na jedinečnost „těch druhých“, jež dítě obklopují. Musíme předpokládat celý komplex nepředmětných výzev, na něž tento trend směrem k vyšší a vyšší personalizaci je odpovědí. Pouze opětovné setkávání s osobně nám adresovanými výzvami může vyvolat naši osobní, osobitou odpověď, v níž výzvu (a něco s ní) přijímáme, a přitom to jsme my, a nezůstáváme jen sebou, ale stáváme se teprve sebou samými. Toto je tedy legitimní filosofické téma, kdysi filosofii nejen neznámé, ale přímo nedostupné.